

Anmeldelse af Dalia Anna Pokutta: Population Dynamics, Diet and Migrations of the Unetice Culture in Poland.

Iversen, Rune

Published in:

Kuml: Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

Publication date:

2016

Document version

Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Iversen, R. (2016). Anmeldelse af Dalia Anna Pokutta: Population Dynamics, Diet and Migrations of the Unetice Culture in Poland. *Kuml: Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab*, 2016, 336-8.

i Demokraten blev af Jorn samlet i bogudgivelser "Tegn og underlige gerninger" (1970) og "Indfald og udfald" (1972). Indtil sin død arbejdede Jorn på en udgivelse af et værk om "Folkekunstens Didrek" og "Gotlands Didrek", men det udkom posthumt i 1978, redigeret af kunsthistorikeren Troels Andersen og tekst af sagnforskeren Niels Lukman. Jorn døde i 1973 af lungekræft. Han blev begravet i Grötlingbo på Gotland ved siden af kirken med reliefferne af Didrek-sagnet.

Teresa Østergaard Pedersens bog er en fremragende kildekritisk publikation af Jorns omfattende produktion af og tanker om Nordens fortidskunst og dens levedegørelse i samarbejdet og konflikterne mellem det tekstlige og det illustrerede område. En anmeldelse som nærværende skal naturligvis ikke påpege komma- eller stavefejl, med mindre de er meningsforstyrrende: "Franceschi havde lavet flere udtryksfulde billedværker om romansk skulptur, og nu ønskede Jorn hans hjælp til at fotografere en udstilling om Iransk kunst" (s. 30-31). Ja, hvorfor ikke; Jorn blev jo med årene mere og mere vidtfavnende: Erstatte man bogstavet I med et F, bliver det dog mere forståeligt.

Inger-Lise Kolstrup
Aarhus

Dalia Anna Pokutta: *Population Dynamics, Diet and Migrations of the Unetice Culture in Poland*. GOTARC Series B, vol. 60. Gothenburg Archaeological Theses. University of Gothenburg, Göteborg 2013. 360 sider samt CD. ISBN 978-91-85245-53-4. Pris ikke oplyst.

Titlen "Population Dynamics, Diet and Migrations of the Unetice Culture in Poland" indrammer ganske fint bogens tema. Kort sagt kan emnet karakteriseres som palæo-demografi, og som det rigtig nok

angives i forordet til bogen, så er mængden af litteratur ganske begrænset, når det kommer til populationsdynamikker og demografi indenfor Europas forhistorie. Det er dette forhold, som Dalia Pokutta søger at rette op på, for som hun skriver i sit forord, så kender vi meget lidt til fortidens mennesker sammenlignet med den viden, vi har om f.eks. bronzestøbning og keramik.

Bogen fokuserer på den tidlige bronzealders Úněticekultur i Schlesien i det nuværende sydvestlige Polen, ca. 2100-1600 f.Kr. Det er gennem isotopanalyser fra gravlæggelser i dette område, at Dalia Pokutta vil bringe os tættere på bronzealderens demografi. Bogen omfatter i alt otte kapitler og følges af resumeer på fransk og polsk foruden appendiks I-III. Appendiks I indeholder en fortegnelse over alle kendte polske Únětice lokaliteter, mens appendiks II rummer isotopdata. Appendiks III findes på den medfølgende CD, der rummer et simpelt interaktivt kort med alle lokaliteterne fra appendiks I, en beskrivelse af de arkæologiske kulturer fra senneolitikum og tidlig bronzealder samt mere end 170 supplerende fotos, grafer, kort og planer. En billedliste til appendiks III findes bagest i bogen samt på CD'en.

Kapitel 1, introduktionen, starter med en gennemgang af Úněticekulturens forskningshistorie i Polen samt en kort præsentation af selve kulturen, dens udbredelse og regionale opdelinger. Herefter får vi en definition af bogens hovedtema "populationsdynamikker", hvilket omfatter studiet af befolkningstilvækst og de faktorer, der er involveret i en befolknings opretholdelse, ekspansion og nedgang. Vi får en indføring i den valgte metodik og fremgangsmåde byggende på traditionelle arkæologiske analyser, palæopatologi, C14-dateringer af menneskeskeletter samt ikke mindst isotopanalyser (kulstof-, nitrogen- og strontiumanalyser: $\delta^{13}\text{C}$, $\delta^{15}\text{N}$ og $87\text{Sr}/86\text{Sr}$). Formålet er at rekonstruere de schlesiske Úněticesamfunds

palæo-demografiske profil ved at kombinere kostanalyser (kulstof og nitrogen) og mobilitetsmønstre (strontium). Kapitlet afsluttes med en kortfattet kronologisk afgrænsning af Úněticekulturen i Schlesien.

Kapitel 2 lægger ud med en udførlig beskrivelse af Schlesiens geologi, klima, flodsystemer og jordbundsforhold, som har udgjort livsbetingelserne for den tidlige bronzealders befolkning. Der fokuseres primært på Nedre Schlesien, dvs. lavlandsområdet omkring Wrocław (tysk: Breslau), hvor op mod 80% af gravpladserne findes. Efter den geologiske og klimatiske gennemgang gives der et overblik over Úněticekulturens gravslik i det sydvestlige Polen samt en præsentation af de vigtigste gravpladser. Kapitlet slutes af med en gennemgang af det zoologiske materiale.

Efter gennemgangen af det empiriske materiale i kapitel 2 præsenterer kapitel 3 den metodiske baggrund for isotopanalyserne og C14-dateringerne, hvis resultater fremlægges i kapitlerne 4-7. Kapitel 4 handler om livsforløb, helbred og sygdomme og giver en bioarkæologisk/antropologisk præsentation af det tidlige bronzealdermenneske.

Kapitel 5 er dedikeret til analyser af kosten baseret på isotopanalyser fra en række gravpladser sammenholdt med en baseline opbygget på baggrund af faunaprøver. Resultaterne viser bl.a. overraskende høje $\delta^{15}\text{N}$ -værdier, hvilket kan tolkes som højt indtag af bl.a. fisk og brug af gødskning (første gang påvist i Polen). Kostanalyserne understøtter endvidere bogens øvrige resultater vedrørende tilstedeværelsen af immigranter, da den kostmæssige profil synes at være stabil for den lokale bofaste befolkning, mens den varierer blandt "ikke-lokale" dvs. immigranter. Kapitlet afsluttes med et afsnit om Únětice-kulturens religion og kult. Kapitlets tema og overskrift ("Diet") taget i betragtning forekommer dette afsluttende afsnit imidlertid noget malplaceret.

Kapitel 6 lægger ud med en gennemgang af migrationsteorier og fortsætter med en afdækning af den tidlige bronzealders migrationsmønstre, primært indvandring til Nedre Schlesien, belyst ud fra strontiumisotop-analyser af 53 individer fra 13 forskellige lokaliteter. Heraf fremgår det, at gennemsnitligt 40 % (optil 50 % for perioden ca. 2000-1900 f.Kr.) af de undersøgte individer må betragtes som immigranter, hvilket umiddelbart må siges at være en stor andel. Den sidste halvdel af kapitel 6 omhandler denne relativt store indvandrings indvirkning på sociale aspekter som kulturel identitet, udviklingen af øget social stratifikation samt handelsrelationer og udvekslingsnetværk. I kapitel 7 præsenteres en C14-sekvens for Schlesien i den tidlige bronzealder byggende på i alt 50 C14-dateringer fra Úněticekulturens grave, primært dens klassiske periode (ca. 1950-1750 f.Kr.).

Efter præsentationen af C14-dateringerne kommer vi til bogens afsluttende kapitel 8 med en opsummering af konklusionerne og en videre diskussion af migrationsteorier og brug af isotopanalyser. Blandt de opnåede resultater fremhæves den påviste høje grad af territorial mobilitet med immigranter kommende fra det nuværende Tyskland, Tjekkiet, Ungarn og i et enkelt tilfælde Sydsverige. Disse forhold resulterede i en demografisk ekspansion af den schlesiske befolkning og dannelsen af et multiethnisk samfund i den klassiske Úněticeperiode. Der afsluttes med overvejelser omkring Úněticekulturens postklassiske periode, hvor ingen af de kulstof-14-daterede grave kan relateres til (ca. 1740-1640 f.Kr.). Denne mangel på daterede grave (og bopladser) ses også i det sydlige Polen. Det kronologiske sammenfald med den minoiske kulturs forsvinden på Kreta understreges, men på nuværende tidspunkt er det ikke muligt at give en endelig forklaring på denne umiddelbare nedgangstid.

Det er bestemt ikke nogen nem opgave, som Dalia Pokutta har givet sig i kast med ved at afdække den demografiske udvikling, og generelt set udgør bogen et rigtig godt bud på denne udvikling. Bogen indeholder mange gode og kildekritiske overvejelser omkring de anvendte metoder, men de sociale, samfundsmæssige og religiøse/kosmologiske rekonstruktioner kunne godt være bedre underbygget. Her til kommer, at bogen desværre er skæmmet af et ikke ubetydeligt antal referencer, der er anført i teksten, men som man kigger forgæves efter i litteraturlisten.

Bogen er rigt illustreret med fotos, kort og grafer, der fint understøtter teksten, men som desværre er i noget svingende kvalitet. Jeg savner dog et oversigtskort med nøglelokaliteter først i bogen til de knap så velbevandrede i polsk geografi. Et brud på sammenhængen mellem tekst og billede findes i valg af forsideillustrationen, som også indgår som vandmærke på flere af billederne på CD'en, på bogens bagside og som vignet til hvert kapitel. Der er tale om en grafisk gengivelse af en plante- eller træliggende figur med spiralsnoede grene i gyldne nuancer, der giver billedet en markant dybdevirkning. Illustrationen er uden relation til Únĕticekulturen eller bronzealderen og kommer dermed til at virke malplaceret. Bedømt som publiceret bog, og ikke som indleveret afhandling, savnes helt generelt en redaktionel og grafisk gennearbejdelse samt en let sproglig korrektur. På trods af de nævnte skønhedsfejl og kritikpunkter er der tale om et grundigt og velkomment studie af en vigtig og rig region med betydning for den nord- og centraleuropæiske bronzealders tidlige udvikling.

Rune Iversen
Afdeling for Arkæologi
Saxo-Instituttet
Københavns Universitet

Felix Riede (ed.): *Past Vulnerability. Volcanic eruptions and human vulnerability in traditional societies past and present.* Aarhus 2015. 279 sider. ISBN 978-87-7124-232-4. Pris: 350 DKK.

Hvis den sovende supervulkan under Yellowstone parken i USA eksploderede, ville den ødelægge 2/3 af Nordamerika, og et sort askeslør ville dække solen i flere år med drastiske klimaændringer til følge. Forskerne har observeret, at overfladen i Yellowstone er 74 cm højere end i 1923. Det tyder på, at den fyldes med magna.

Denne bog behandler ikke fremtidige vulkaner men fortidens. Alligevel er det en god ide at læse denne bog om vulkaner, der er redigeret af Felix Riede. Han anslår nemlig, at sandsynligheden for en faktor 6, vulkan- katastrofe i dette århundrede er 100 %. Denne engelsksprogede antologi med bidrag fra forfattere med baggrunde, der rækker fra vukanologi, antropologi, arkæologi, teologi, geografi, offentlig sundhed, filologi og litteraturstudier, beretter blandt andet om supervulkanen *Toba* på Sumatra for 74.000 år siden. Det er den kraftigste eksplosion, der har været på jorden de sidste to millioner år (kapitel 14). Denne supervulkan fik temperaturen til at falde 21 grader og var tæt på at udrydde alle dalevende jægere og samlere. Hovedfokus ligger imidlertid på vulkanske begivenheder inden for de sidste 13.000 år. Bogens kapitler er et vidnesbyrd om, at der i verdenshistorien er vulkaner, der i den grad kan påvirke klimaet og forårsage sociale, kulturelle samt menneskelige ændringer – ja ændre vores keramikstil som på Kreta (kapitel 9, 10), pilespidser og våben blandt rensdyrjægerne i Nordeuropa (kapitel 13), vores fortællinger (kapitel 1, 3, 4, 5 7, 8, 11), vores tro på magthaverne og guderne (kapitel 2 og 6), og især på virke overlevelsesstrategier (kapitel 12) i agerbrugssamfund og i tætbebyggede områder (kapitel 2, 3).